

مقاله پژوهشی

ارزیابی تأثیرات مؤلفه‌های فضا بر سازماندهی رفتار محیطی شهروندان در فضاهای ورودی شهرها (نمونه موردی: دروازه قرآن شیراز)

محمدحسین جوانمردی*

پژوهشگر دکتری معماری، گروه معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

خاطره سجادی

پژوهشگر دکتری معماری، گروه معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

غزاله شبانی

کارشناس ارشد معماری منظر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

مرجان دعایی

کارشناس ارشد معماری، گروه معماری، واحد استهبان، دانشگاه آزاد اسلامی، استهبان، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۰/۰۹ تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۳/۰۴ تاریخ قرارگیری روی سایت: ۹۹/۰۷/۰۱

چکیده | فضاهای ورودی شهرها علاوه بر معرفی یک شهر و ایجاد اولین تصویر ذهنی مخاطبان از آن، به دلیل داشتن پتانسیل‌های مختلفی که باعث بروز فعالیت‌های متنوعی می‌شود، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند؛ به همین جهت یافتن مهمترین مؤلفه‌های تأثیرگذار در الگوهای رفتاری کاربران و همچنین راه‌حلی مناسب جهت معیارهای تأثیرگذار در طراحی فضاهای ورودی شهرها، یکی از مهمترین مسائلی است که امروزه طراحان شهری به دنبال آن هستند. در واقع سؤال اصلی پژوهش، درباره نحوه و نوع ارتباط ابعاد مختلف ادراکی، کالبدی، اجتماعی و غیره در فضاهای ورودی شهر با شکل‌گیری الگوهای رفتاری است. در همین راستا دروازه قرآن شیراز به عنوان یکی از نمونه‌های شاخص که دارای مؤلفه‌های مختلف فضایی و ادراکی در ابعاد گوناگون و همچنین یک فضای شهری با سطح کنش‌گری بالا و فعالیت‌های متنوع است، انتخاب و مورد تحلیل جامع الگوهای رفتاری قرار گرفته است. روش تحقیق پیش‌رو از نوع ترکیبی کمی و کیفی است و براساس هدف از نوع ارزیابی خصوصیات فیزیکی، فرهنگی، هویتی و ادراکی است. مشاهده و تحلیل کیفی با استفاده از تکنیک‌های نقشه‌برداری رفتاری، پرسش‌نامه، مصاحبه و تحلیل عکس است. مهمترین مؤلفه‌های محیطی تأثیرگذار بر رفتار کاربران در فضاهای ورودی شهرها، براساس دیدگاه‌های نظریه‌پردازانی نظیر لنگ، بارکر و کانتور در سه دسته عوامل فیزیکی و کالبدی محیط، عوامل فرهنگی، هویتی، اجتماعی و عوامل روانی و ادراکی محیط تقسیم‌بندی شده است. نتایج نشان می‌دهد که مؤلفه‌های هویتی و کیفیت مطلوب بصری بیشترین نقش را در جذب کاربران به فضای ورودی شهرها داشته و کیفیت بصری مناظر و چشم‌اندازهای اطراف ارتباط مستقیمی با میزان حضورپذیری و آرامش فضایی دارد و میزان تأثیرگذاری این مؤلفه بیشتر از مؤلفه‌هایی نظیر حریم خصوصی و چیدمان فضایی است.

واژگان کلیدی | فضای ورودی شهر، دروازه قرآن، مؤلفه‌های فضا، الگوهای رفتاری، ادراک محیط.

این فضاها به‌واسطه قابلیت بالا جهت حضور مردم و شهروندان، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند، زیرا حضور مردم در فضاهای شهری یکی از شاخص‌های سرزندگی و فعالیت است. رفتار، عینی‌ترین و واضح‌ترین واکنش انسان نسبت به محیطی است

مقدمه | دروازه‌های ورودی شهرها به عنوان اولین فضای یک شهر، تأثیر به‌سزایی در تصورات مخاطبان از شهر دارا هستند.

* نویسنده مسئول: ۰۹۱۷۳۰۰۳۲۰۶، mhj_jav2012@yahoo.com

استفاده شود، اما در همین زمان باید آن را به عنوان زمینه‌ای در نظر گرفت که ارزش‌ها و رفتارهای انسانی در آن قرار دارد (Abusafieh & Razem, 2017). اسکات (Scott, 2005) قرارگاه رفتاری را به عنوان یکی از اصولی‌ترین مبانی محیط بیان می‌کند. از نظر وی عناصر و مؤلفه‌های کالبدی و اجتماعی محیط تأثیر مستقیمی بر شکل‌گیری رفتار انسان در محیط دارد. کافکا (Koffka, 1935) اعتقاد دارد که اساس و پایه رفتار انسان در محیط براساس شناخت عینی وی از محیط است، که این امر خود باعث شکل‌گیری رفتار محیطی خواهد شد. گافمن (Goffman, 1966) در کتابی تحت عنوان «مطالعه رفتار در فضاهای جمعی» به بررسی و تحلیل رفتار افراد مختلف با درجه‌های سنی و جنسیت متفاوت در فضاهای شهری و عمومی می‌پردازد. از نظر وی یکی از مهمترین دلایل رفتار جمعی افراد در فضاهای مختلف شهری، مؤلفه تعاملات اجتماعی است. گهل (Gehl, 1987) رفتارها و فعالیت‌های مردم و کاربران را در محیط کالبد فضاهای عمومی به سه دسته تقسیم کرده که به ترتیب عبارتند از فعالیت‌های انتخابی، ضروری و اجتماعی. از نظر وی فعالیت‌هایی همچون پیاده‌روی، نشستن و استراحت در زمره فعالیت‌های انتخابی است، و زمانی تمایل به انجام این فعالیت‌ها وجود دارد که شرایط مکانی و زمانی فراهم باشد. در زمینه ارزیابی مؤلفه‌های فضایی و رفتار محیطی نیز در داخل کشور پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته شده است. بحرینی (1394) در کتاب خود تحت عنوان «تحلیل فضاهای شهری؛ در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان»، با استفاده از معیارهای کمی و کیفی به بررسی الگوی رفتاری کاربران در خیابان می‌پردازد. از نظر وی فرهنگ تأثیر به‌سزایی در شکل‌دهی الگوی رفتاری کاربران از فضاهای شهری دارد. جوهری، پورجعفر، مثنوی و رنجبر (1391) جهت ارزیابی فضاهای واسط براساس معیارهای کیفیت فضایی در ورودی شهرها چهار عامل خوانایی، پذیرندگی، سرزندگی و تشخیص را معیار سنجش قرار دادند و با استفاده از روش ارزیابی AHP کیفیت و قوت معیارهای مورد نظر را از جهات مختلف بررسی کرده‌اند. شکیبامنش و حکیمی (1396) مهمترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر الگوهای رفتاری کاربران را عوامل فردی و محیطی، نوع فعالیت، رفتارهای اجتماعی، جهت‌یابی و الگوی حرکتی قلمداد می‌کنند. زلفی‌گل و کریمی مشاور (1398) به بررسی سازوکار ادراکی قرارگاه‌های رفتاری در فضاهای شهری با استفاده از پیش‌مکانی در میدان آرامگاه بوعلی سینای همدان پرداخته‌اند. آنها معتقدند رفتار باید به آنچه کالبد استطاعت آن را داشته باشد، تغییر کند و یا کالبد برای تأمین الگوهای رفتاری باید تغییراتی را متحمل شود و یا اینکه هردو برای رسیدن به سطحی متعادل تغییر کنند. هنگامی که کالبد هدفی را دنبال می‌کند که دیگر نیاز به آن وجود ندارد، متروک می‌شود و یا استفاده دیگری از

که در آن قرار گرفته، به‌طوری‌که فرد تنها با رفتاری که در محیط دارد چگونگی سازوکار طراحی محیط را نشان می‌دهد. رفتار انسانی برآیندی از انگیزه‌ها و نیازهای فرد، قابلیت محیط و تصویر ذهنی فرد از دنیای خارج است و ناشی از ادراک او و معنایی بوده که این تصویر برای او دارد (لنگ، 1395). با توجه به ارتباط متقابل محیط با رفتار، و اهمیت فضاهای ورودی شهرها، تبیین مؤلفه‌های این فضا و نوع تأثیرگذاری آنها بر سازماندهی رفتار محیطی کاربران، از دلایل ضرورت این پژوهش است. در واقع مسأله اصلی در این پژوهش، چگونگی تأثیر مؤلفه‌های فضایی و ادراکی بر نحوه رفتار مردم در فضاهای ورودی شهرهاست. در همین راستا هدف از تحقیق پیش‌رو، تبیین اشکال مختلف و الگوهای رفتاری متفاوت مردم در مواجهه با عناصر هویتی، چیدمان فضایی، عوامل ادراکی و غیره است. از این‌رو دروازه قرآن شیراز به عنوان یکی از نمونه‌های شاخص که دارای مؤلفه‌های مختلف فضایی و ادراکی در ابعاد گوناگون است، انتخاب شده و مورد تحلیل جامع الگوهای رفتاری مبتنی بر مؤلفه‌های فضایی و ادراکی شده است.

پیشینه پژوهش

در زمینه پژوهش درباره مؤلفه‌های فضای شهری و چگونگی تأثیر آنها بر رفتار شهروندان پژوهش‌های مختلفی در داخل و خارج از کشور انجام شده است. رضویونفرد (Razavivand Fard, 2014) معتقد است در سیستم شهری، فضا کل ساختاری است که توسط ساکنان شهر درک می‌شود و فضاهای باز عمومی، به عنوان فضاهای چندمنظوره، منعکس‌کننده فرهنگ و سبک زندگی افراد و همچنین وضعیت اقتصادی و اجتماعی افراد جامعه است. فضاهای باز شهری به عنوان مکان تعامل مردم، در طول قرن‌ها با مسائل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خود مطابقت داشته‌اند. این فضاها به دلیل ویژگی‌های خاص خود، نقش مهمی در جوامع بشری داشته و با تجربیات روزمره مردم در طول تاریخ درهم تنیده شده‌اند. راپاپورت (1384) فرهنگ را به عنوان یکی از مهمترین عوامل در شکل‌دهی به رفتار انسان و فعالیت‌های وی در فضاها و سکونت‌گاه‌ها قلمداد می‌کند. شکیبامنش و قربانی‌فر (Shakibamansh & Ghorbanifar, 2018) در تحقیق خود تحت عنوان «تأثیر تنظیمات مکانی شهری و ساختارهای بدنی بر درک کاربران پیاده» عنوان می‌کنند افراد مختلف درک متفاوتی از فضای سه بعدی که در آن حرکت می‌کنند، دارند و توجه معماران به ادبیات طراحی شهری، در بسیاری از موارد می‌تواند تعیین‌کننده الگوی رفتاری کاربران پیاده در محیط باشد. در پژوهشی دیگر تحت عنوان «رفتار انسانی و پایداری محیط زیست»، نویسندگان بیان می‌کنند که محیط ساخته‌شده باید برای پشتیبانی از اهداف و الزامات انسانی

رفتاری است (Mersal Mahmoud, 2018). رفتار دارای مکانیسم بسیار پیچیده‌ای است. پیش‌بینی رفتار در محیط، اصلی‌ترین پرسش رفتارشناسان است؛ به طوری که برخی از محققین، علوم رفتاری را سرمنشأ پیدایش دانش روان‌شناسی محیطی قلمداد می‌کنند و اعتقاد دارند که روان‌شناسی محیطی زیرمجموعه‌ای از علوم رفتاری است (مطلبی، ۱۳۸۰، ۵۵). رفتار انسان همواره تحت تأثیر محیط است. رفتارشناسان با انجام آزمایش‌ها و مشاهدات متعدد، تأثیر محیط بر شکل‌دهی به رفتار انسان را ثابت کرده‌اند. از نظر برخی از پژوهشگران این عوامل عبارتند از داده‌های فیزیکی، نمادین و جو محیط و شرایط معماری. رفتارشناسان اعتقاد دارند رفتار انسان دارای جهت و هدف است. متخصصان علوم رفتاری برای توصیف هدف‌دار بودن رفتار افراد، مفاهیمی چون انگیزه و نیاز را نام می‌برند. نیازها باعث ایجاد تنش می‌شود و رفتارها جهت پیدا می‌کنند. «بارکر» (Barker) در مورد اثر محیط کالبدی بر رفتار انسان، بیان می‌کند که «محیط اکولوژیک غیراجتماعی، رفتاری را تقاضا نمی‌کند». از سوی دیگر، مفهوم سیماشناختی روان‌شناسی گشتالت را تأیید می‌کند. وی اعتقاد دارد فضای باز، کودک را به دويدن دعوت می‌کند. این اعتقاد همان مفهوم کیفیت دعوت‌کنندگی محیط است که نه تنها تأثیر محیط بر شکل‌گیری رفتار را تأیید می‌کند، بلکه تلفیق محیط و رفتار را تحت عنوان «قرارگاه رفتاری» واحد تحلیل محیط معرفی می‌کند (شاهچراغی و بندرآباد، ۱۳۹۶، ۹۲).

«لنگ» اعتقاد دارد هر فردی متناسب با ویژگی‌های شخصیتی خود حساسیت بیشتر و یا کمتری نسبت به داده‌های فیزیکی، معماری و جو محیط نشان می‌دهد. به عبارت بهتر، محیط رفتاری بخشی از عناصر محیطی است که فرد نسبت به آنها حساسیت نشان می‌دهد (لنگ، ۱۳۹۵). از نظر بارکر، پایه‌گذار علم روان‌شناسی اکولوژیک، برای یافتن پاسخ به سؤالات متعدد درباره تأثیر محیط بر رفتار انسان باید مطالعات در محیط زندگی واقعی و شرایط روزمره افراد انجام گیرد. براین اساس یک پارادایم در زمینه «رفتار محیطی» یا «محیط رفتاری» در علوم رفتاری شکل گرفت و پایه شکل‌گیری علم روان‌شناسی اکولوژیک شد. وی همساختی میان رفتار و کالبد محیط را ارائه کرده، به طوری که در هر لحظه درهم‌تنیدگی رفتار انسان و کالبدی که درون آن قرار گرفته، رخ می‌دهد. به شکلی که رفتار و کالبد دو جز هستند که در یک زمان و مکان، یکپارچه می‌شوند. بارکر، هشت عامل را مهمترین عوامل شکل‌دهنده سینومرف (رفتار کالبد) معرفی کرده که به ترتیب عبارت است از نیروهای فیزیکی، نیروهای اجتماعی، فرایندهای فیزیولوژیکی، ظاهر محیط، واکنش‌های آموخته‌شده، انتخاب توسط افراد، انتخاب به وسیله قرارگاه رفتاری و تأثیر رفتار بر ظرف کالبدی (Barker, 1968). گرایش رفتار تحت تأثیر محیط، در بین پژوهشگران و صاحب‌نظران

آن می‌شود که هدف جدید و متفاوتی دارد. پاک‌نژاد و لطیفی (۱۳۹۷) به ارزیابی تأثیرات مؤلفه‌های محیطی بر شکل‌گیری الگوهای رفتاری در فضاهای شهری پرداخته‌اند. آنها مهمترین ابعاد و معیارها را در سه بعد عملکردی-فعالیتی، محیطی-کالبدی و فرهنگی-اجتماعی، دسته‌بندی کرده و برای تحلیل میدان تجریش تهران با استفاده از سه معیار گفته‌شده، از شاخص‌هایی نظیر نوع فعالیت، تنوع کاربری‌ها در معابر و دسترسی‌ها، میزان انعطاف‌پذیری و غیره استفاده کرده‌اند. دلاکه، بهزادفر، قلعه‌نویی و بختیاری نصرآبادی (۱۳۹۶) در پژوهشی دیگر تحت عنوان «بازشناسی الگوهای رفتاری در میدان انقلاب اصفهان»، به بررسی قرارگاه‌ها و الگوهای رفتاری در فضاهای پیرامون سی و سه پل و محدوده اطراف پرداخته‌اند. در این پژوهش براساس جنسیت و رده سنی در دوره‌های زمانی مختلف، نوع فعالیت مردم از قبیل نشستن، استراحت کردن، صحبت کردن و غیره را بررسی کرده‌اند. رسول‌پور، اعتصام و طهماسبی (۱۳۹۷) به ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوی رفتاری در فضای فیزیکی شهر پرداخته و به عنوان نمونه خیابان ولی‌عصر (عج) تهران را مورد بررسی قرار داده‌اند. در پژوهش فوق که یک تحقیق میدانی با رویکرد توصیفی تحلیلی است، از معیارهایی نظیر عوامل کالبدی فیزیکی، فعالیت، تعاملات اجتماعی و زیست‌بوم استفاده شده است. نتایج این پژوهش از یک سو نشان می‌داد که نیازهای انسانی نتیجه تأثیر رفتار بر فضا و محیط است و از سوی دیگر ارتقای کیفیت محیط، هم از جنبه کمی و هم کیفی تأثیر مستقیمی بر قلمروها و الگوهای رفتاری در فضاهای شهری دارد. لطیفی و سجاده‌زاده (۱۳۹۳) مهمترین عوامل تشکیل‌دهنده رفتار فرد در محیط را ادراک، معنی محیط، تصویر ذهنی، انگیزه‌ها، قابلیت محیط و نیازها به‌شمار می‌آورند.

مبانی نظری

• رفتار انسان تحت تأثیر محیط (رفتار محیطی)

برای چندین دهه، روان‌شناسان محیط زیست در پی مطالعه و کشف رابطه بین تنظیمات محیط و رفتار انسان و همچنین نحوه برخورد آنها با هم و چگونگی تأثیرگذاری آنها بر یکدیگر بوده‌اند. یکی از عوامل تهدیدکننده محیط مشکلات مختلفی است که ریشه در رفتارهای انسانی دارد. این مهم که محیط ساخته‌شده باید برای پشتیبانی از اهداف و الزامات انسانی مورد استفاده قرار گیرد، به عنوان زمینه‌ای برای الگوی طراحی محیطی مطرح می‌شود (Abusafieh & Razem, 2017). آگاهی از رفتار انسان هنگام طراحی محیط‌های ساخته‌شده را می‌توان از جمله مهمترین نقش‌های طراحان شهری برشمرد. از آنجا که نیازهای انسان گسترده و در حال تغییر است، بسیار مهم است که طراحان در مورد آنها آگاه شوند. درک این رابطه متقابل بین مردم و محیط پیرامون آنها مهمترین دغدغه علوم

مستقل و جدا از مفاهیم ارزشی نیست. مردم همواره رفتارها و اعمال خود را با مکان‌های مختلف هماهنگ می‌کنند و ماهیت آن مکان یکی از مهمترین عوامل در فهم و تجربه آن مکان محسوب می‌شود. براساس مدل کانتر، مکان بخشی از فضای طبیعی یا انسان‌ساختی است که از نظر مفهومی یا مادی محدوده‌ای مشخص را شامل می‌شود و حاصل تعامل عوامل رفتاری، مفاهیم قابل دریافت توسط انسان و ویژگی‌های کالبدی محیط است. ویکر (Wicker, 1979) عقیده دارد محیط، رشته‌ای از سیستم‌های تودرتو و دارای نظم و سلسله‌مراتب است. سیستم‌های خودتنظیم‌گر که باهم سازگار هستند و هر سیستم بخشی از سیستمی بزرگتر است. درعین حال بین مرزهای خود، سیستم‌های مختلف دیگری را دربر گرفته که هر کدام از این سطوح یک قرارگاه رفتاری و رفتار محیطی است. رفتارهای محیطی ذکر شده در جدول ۲ به تفصیل نمایش داده شده است. در ادامه پژوهش، مؤلفه‌های محیطی تأثیرگذار بر رفتار کاربران تحت سه عنوان عوامل روانی و ادراکی محیط، عوامل فیزیکی و کالبدی محیط و عوامل فرهنگی، هویتی و اجتماعی محیط شناسایی شدند که تصویر ۱ بیانگر نحوه ارتباط این مؤلفه‌ها باهم است.

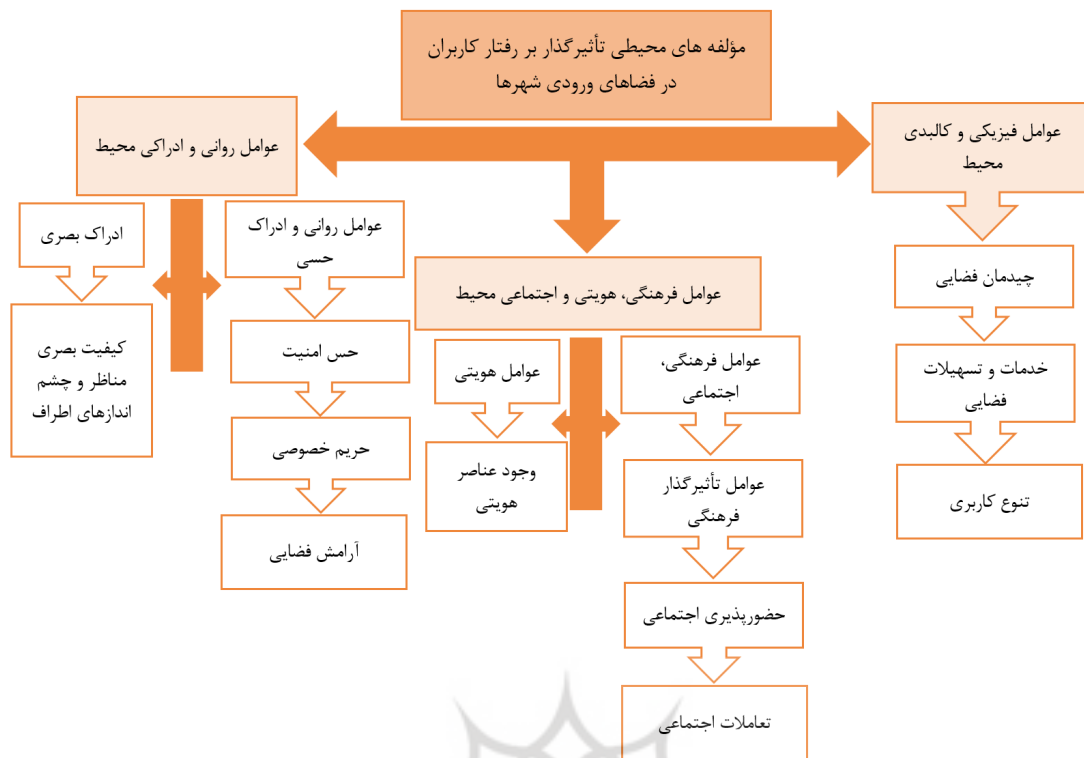
به سه دسته جبرگرایان، اختیارگرایان و احتمال‌گرایان تقسیم می‌شود که به ترتیب در جدول ۱ نمایش داده شده است. لوین (Lewin, 1944) رفتار را تابعی از فضای زیستی قلمداد کرده و آن را تابع محیط ادراک شده می‌داند. وی برای بیان پدیده حاصل از تأثیر متقابل عوامل فردی و محیطی، مفهوم «فضای زیستی» را ارائه می‌دهد و بیان می‌کند که: «هرگاه بخواهیم رفتار کسی را پیش‌گویی کنیم، باید از علائم ریاضی استفاده کنیم تا همه عوامل موجود در میدان روانی منعکس شود»، زیرا نیازها به عنوان سازمان‌دهنده رفتار انسان، دارای جهت و شدت‌های معینی هستند. وی باور داشت که بازنمایی درونی فرد از محیط، عامل اصلی و تعیین‌کننده حرکت در فضای زندگی است. به بیان دیگر باورهای فرد در مورد محیط، تأثیر به‌سزایی بر رفتار او دارد. با این وجود در نهایت همین بازنمایی درونی نیز می‌تواند بر ادراک شخص از محیط اثرگذار باشد (مک اندرو، ۱۳۸۷، ۵). بنابراین پیوند درونی میان رفتار انسان و محیط فیزیکی وجود خواهد داشت. کانتر (Canter, 1986) مکان را تلفیقی از فعالیت‌ها، مفاهیم ارزشی و محیط کالبدی به‌شمار می‌آورد، که به‌واسطه فصل مشترک انطباق این سه حوزه به‌دست می‌آید. از نظر کانتر، مکان

جدول ۱. گرایش‌های رفتار تحت تأثیر محیط. مأخذ: امامقلی، آیوازیان، محمدی‌زاده و اسلامی، ۱۳۹۱، ۳۴.

گرایش رفتار-محیط	ویژگی اصلی	طرفداران اولیه
جبرگرایی محیطی	تغییر در منظر و عناصر معماری محیط، به تغییراتی در رفتار و به‌ویژه در رفتار اجتماعی منجر می‌شود.	معماران و شهر
اختیارگرایی محیطی	محیط معمولاً باعث بروز رفتار نمی‌شود، بلکه زمینه‌ای برای وقوع رفتار است و افراد براساس معیارهای فرهنگی دست به انتخاب زده و رفتار می‌کنند.	جامعه‌شناسان و دانشمندان جغرافیای شهری
احتمال‌گرایی	تأثیر محیط کالبدی بر رفتار، یک تأثیر احتمالی است و بر حسب ویژگی‌های محیط احتمال وقوع رفتاری خاص در برخی از محیط‌ها نسبت به برخی دیگر بیشتر یا کمتر است.	روان‌شناسان محیط

جدول ۲. دیدگاه‌ها و معیارهای نظریه‌پردازان در شکل‌گیری رفتار محیطی. مأخذ: نگارندگان.

نظریه‌پردازان	دیدگاه‌های نظریه‌پردازان	معیارهای مورد تحلیل
Lang (1987)	محیط رفتاری بخشی از محیط و عناصر محیطی است که فرد نسبت به آنها حساسیت نشان می‌دهد.	داده‌های فیزیکی محیط، داده‌های نمادین محیط، داده‌های معماری محیط، ارزش حسی محیط
Barker (1968)	پاسخ سوالات متعددی درباره تأثیر محیط بر رفتار انسان نتیجه مطالعات در محیط زندگی واقعی و شرایط روزمره افراد است.	نیروهای فیزیکی، نیروهای اجتماعی، فرایندهای فیزیولوژیکی، ظاهر محیط، واکنش‌های آموخته‌شده، انتخاب توسط افراد، قرارگاه رفتاری، ظرف کالبدی
Wicker (1979)	هر سیستم در یک سطح خود محیط است و دارای اجزای مختلفی بوده و در سطحی دیگر خود جزئی از یک سیستم بزرگتر است.	ارتباط بین مؤلفه‌ها و عناصر مختلف در یک سیستم. رابطه معنادار بین مؤلفه‌های مختلف
Canter (1986)	ماهیت هر مکان عامل مهمی در فهم و تجربه آن مکان محسوب می‌شود.	تنوع فعالیت‌ها، مفاهیم ارزشی، محیط کالبدی، هویت مکان
Lewin (1944)	رفتار تابعی از فضای زیستی است. رفتار تابع محیط ادراک شده است. باورهای فرد در مورد محیط بر رفتار او در محیط تأثیر می‌گذارد.	عوامل فردی، عوامل محیطی و کالبدی، علائم ریاضی، عوامل روحی و روانی، باورهای ذهنی

تصویر ۱. چارچوب نظری پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

نظر با مرور ادبیات پایه مؤلفه‌های محیطی تأثیرگذار، براساس سه بعد فیزیکی و کالبدی، فرهنگی و هویتی و عوامل روانی و ادراکی انتخاب شده و پرسش‌نامه‌های مورد نظر براساس همین مؤلفه‌ها تدوین شده‌اند. به‌طور کلی در این پژوهش، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، به تحلیل محیط بصری-ادراکی دروازه قرآن شیراز پرداخته شده است. این دروازه ورودی به دلیل مؤلفه‌های فضایی مختلف نظیر چشم‌انداز زیبا، تلفیق مناسب عناصر مصنوع و طبیعی، تلفیق کاربری‌های مختلف و غیره باعث خلق و ایجاد فضاهای شهری خاطره‌انگیز و خوانا شده که هرکدام نیز باعث سازماندهی رفتار خاص شهروندان نسبت به محیط شده است.

تصویر ۲. دروازه قرآن شیراز. مأخذ: www.tasnimnews.com

روش پژوهش

این پژوهش از نوع ترکیبی کمی و کیفی و نوع رویکرد تحقیق، روش همبستگی و ارزیابی مؤلفه‌های فضا بر رفتار محیطی شهروندان در فضاهای ورودی شهرهاست. همچنین این پژوهش براساس هدف از نوع ارزیابی خصوصیات فیزیکی، فرهنگی، هویتی و ادراکی است. نمونه مورد مطالعه در این پژوهش دروازه قرآن شیراز است. این دروازه که در زمان «عضدالدوله دیلمی» ساخته شده است، در موقعیت ورودی جاده اصفهان به شیراز و نزدیک به تنگه الله‌اکبر و در میان کوه‌های باباکوهی و چهل مقام قرار دارد (تصویر ۲). دروازه قرآن شیراز با داشتن تمامی معیارهای ارائه‌شده در مبانی نظری تحقیق، دارای پتانسیل کافی جهت ارزیابی رفتار کاربران از فضاهای ورودی شهر است. در محدوده اطراف این فضای ورودی شهری، بناهای هویتی و تاریخی نظیر دروازه قرآن، آرامگاه خواجه کرمانی، گهواره دید و طاووس دروازه قرآن وجود دارد. همچنین چیدمان فضایی و تنوع کاربری‌های متنوعی نظیر آرامگاه، آبنما و فضای سبز، هتل، مسیر کوهنوردی، رستوران و غیره نیز در اطراف این محیط قرار گرفته است. از دیگر شاخص‌های ارزشمند این فضای ورودی شهری، داشتن مناظر و چشم‌اندازهای زیبا در اطراف و روبه‌روی میدان است که باعث ایجاد کیفیت بصری مطلوبی می‌شود. در همین راستا روش جمع‌آوری اطلاعات براساس مشاهدات میدانی، از طریق حضور در فضاهای مختلف این مکان در طول مدت سه ماه و همچنین پرسشنامه و مصاحبه است. سؤالات مورد

یافته‌های پژوهش

مبنای تحلیل در این پژوهش به همان صورت که در صفحات قبل ارائه شده، براساس مؤلفه‌های فیزیکی، فرهنگی، هویتی، روانی و ادراکی محیط و با توجه به معیارهای تحلیلی براساس دیدگاه‌های نظریه پردازانی مانند: بارکر، لنگ، کانتر و غیره انتخاب شده است. در همین راستا در بُعد عوامل فیزیکی و کالبدی محیط به تحلیل و بررسی چیدمان فضایی، خدمات و تسهیلات فضایی و تنوع کاربری پرداخته شده است. در تصویر ۳ فضاهای مختلف نظیر عمارت دروازه قرآن، آبنماها و فضای سبز، مسیر کوهنوردی، رستوران‌ها و آرامگاه خواجوی کرمانی نمایش داده شده است که نام هر کاربری بیانگر تسهیلات و خدماتی بوده که در فضای ورودی شهر ارائه شده است. در بُعد چیدمان فضایی می‌توان به سه دسته‌بندی کلی به ترتیب سکوهای سنگی رو به میدان، چیدمان نیمکت‌ها در راستای محور دروازه قرآن و چیدمان محدوده فضای اطراف آرامگاه خواجوی کرمانی اشاره کرد. نتایج به‌دست‌آمده از چیدمان فضا، براساس مشاهدات میدانی و تحلیل میدانی نگارندگان، در جدول ۳ ارائه شده است.

در ادامه پژوهش در بُعد عوامل فرهنگی، هویتی و اجتماعی محیط به تحلیل و بررسی عناصر هویتی، حضورپذیری و تعاملات اجتماعی پرداخته شده است. در همین راستا، نگارندگان برای مشخص کردن عناصر هویتی، با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی ساده، با ۳۰ نفر از متخصصان معماری با مدرک تحصیلی ارشد و دکترا مصاحبه کرده و مهمترین عناصر هویتی دروازه قرآن شیراز را به

ترتیب عمارت دروازه قرآن، آرامگاه خواجوی کرمانی و طاووس دروازه قرآن مشخص کرده‌اند، که در تصویر ۴ نمایش داده شده است. در راستای سنجش میزان حضورپذیری و تعاملات اجتماعی کاربران، نگارندگان در طول مدت سه ماه با حضور در فضاهای مختلف و برداشت‌های میدانی، به نتایج زیر دست پیدا کرده‌اند. اعداد به‌دست‌آمده در جدول ۴ براساس میانگین پاسخ‌ها بر مبنای طیف لیکرت است. بیشترین میزان حضورپذیری و تعاملات اجتماعی به ترتیب عبارت است از: ۱. اطراف عمارت دروازه قرآن، ۲. در راستای محور دروازه قرآن (روبه‌روی آرامگاه خواجوی کرمانی)، ۳. سکوهای سنگی رو به میدان و ۴. اطراف آرامگاه خواجوی کرمانی (تصویر ۵). به‌طور کلی نتایج به‌دست‌آمده از میزان حضورپذیری و تعاملات اجتماعی، براساس مشاهدات میدانی و تحلیل میدانی نگارندگان و با توجه به پاسخ‌های مردم در مصاحبه، در جدول ۵ ارائه شده است. در بُعد عوامل روانی و ادراکی محیط، نگارندگان در راستای سنجش میزان امنیت، آرامش فضایی و حریم خصوصی از پرسشنامه استفاده کرده‌اند. در همین راستا براساس فرمول کوکران با ضریب خطای ۵ درصد، تعداد ۳۵۶ عدد پرسشنامه بین کاربرانی که از فضای مختلف این محیط بازدید کرده بودند، پخش شد. سؤالات پرسش‌نامه‌ها با توجه به متغیرهای ادراکی ذکر شده، براساس طیف لیکرت تنظیم شده است. جامعه آماری انتخاب شده در این پژوهش جامعه‌ای همگن، و براساس رده سنی ۱۸ تا ۴۵ سال است. ضریب آلفای کرونباخ برای پرسش‌های این پرسشنامه ۰/۷۲۱ بوده که نشان می‌دهد این پرسشنامه از پایایی مطلوبی برخوردار است. میانگین

۱ سکوهای سنگی رو به میدان ۲ در راستای محور دروازه قرآن
۳ فضای آرامگاه خواجوی کرمانی

دروازه قرآن رستوران‌ها
مسیر کوهنوردی آبنما و فضای سبز
آرامگاه خواجوی کرمانی

تصویر ۳. راست: تنوع فضایی، چپ: چیدمان فضایی. مأخذ: www.google.com/earth

نوع چیدمان فضا	تصویر تحلیلی	نتایج استخراج شده براساس مشاهده میدانی و تحلیل میدانی محیط
سکوهای سنگی رو به میدان		سکوهای سنگی در کنار آبناها و روبه روی خیابان قرار گرفته و دید مطلوبی به شهر شیراز و هتل بزرگ شیراز ایجاد کرده است.
در راستای محور دروازه قرآن		نیمکتها به صورت خطی و در راستای محور دروازه قرآن و روبه روی آرامگاه خواجوی کرمانی قرار گرفته است. این نیمکتها روبه روی شمشادها و پشت به خیابان است.
محدوده اطراف فضای آرامگاه خواجوی کرمانی		یک محور طولی که بین یک دیوار با پوشش گیاهان و یک سکوی سنگی و بتنی قرار گرفته است. نیمکتهایی در کنار دیوار قرار گرفته که دید مطلوبی به سطح شهر شیراز ایجاد کرده است. مردم بر روی نیمکتها و سکوی سنگی بتنی می نشینند.

مورد نظر است. بین تمامی مؤلفه های محیطی تأثیر گذار با میزان علاقمندی، رابطه همبستگی مثبت وجود دارد، که نشان می دهد هرچقدر مؤلفه های مذکور از نظر کمی و کیفی ارتقا یابند، میزان رضایتمندی کاربران و تمایلات آنها به فضاهای ورودی شهری نیز بیشتر می شود. بیشترین میزان همبستگی مربوط به مؤلفه عناصر هویتی و منظر مطلوب بوده و کمترین میزان آن، مؤلفه عنصر آب است. در انتهای پژوهش به تحلیل انواع فعالیت در این فضای ورودی شهری پرداخته شده است. در تحلیل و بررسی نوع فعالیت سه دسته بندی کلی وجود دارد. این دسته بندی ها که شامل راه رفتن، ایستادن و نشستن است، در تصویر ۶ نشان داده شده است. الگوهای حرکتی افراد با استفاده از روش تکنیک ترسیم حرکت ردیابی یا تعقیب سایه به سایه در بازه های زمانی مختلف و در گروه های سنی مختلف برداشت شده و طرحواره حرکتی در این نقشه آورده شده است. در تکنیک حرکت به صورت ردیابی، ابتدا تعداد ۱۰۰ بازدید کننده از محیط را با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ساده و جامعه همگن (افراد بین ۱۸ تا ۴۵ سال) مشخص کرده و سپس با استفاده از روش مشاهده، مسیر حرکت افراد در فضاهای مختلف و محل های راه رفتن، ایستادن و نشستن در نقشه ترسیم و مشخص شده، که در تصویر ۸ الگوهای فعالیت ایستادن و نشستن نمونه های مورد بررسی در محدوده مطالعاتی و طرحواره حرکتی ترسیم شده است. تمامی الگوهای مختلف فعالیت (حرکت کردن، ایستادن و نشستن) در فضاهای مختلف به واسطه تأثیر مؤلفه های مورد نظر در چارچوب نظری پژوهش بر رفتار محیطی شهروندان است.

پاسخ های به دست آمده در جدول ۶ نمایش داده شده است. از لحاظ حس امنیت، کاربران به تمامی فضاها تقریباً امتیاز یکسانی داده اند و تنها اطراف عمارت دروازه قرآن امتیاز بیشتری کسب کرده است. در راستای میزان سنجش آرامش فضایی و حریم خصوصی، با توجه به پرسش نامه های جمع آوری شده، نتایج موجود در تصویر ۶ به دست آمده است. به طور کلی چکیده ای از این نتایج، براساس پرسشنامه کاربران و تحلیل میدانی نگارندگان، در جدول ۷ ارائه شده است.

در بُعد کیفیت بصری، مناظر و چشم اندازهای اطراف نیز براساس نظر کاربران و پرسش نامه های جمع آوری شده و میانگین پاسخ ها در جدول ۸ و تصویر ۷ به دست آمده است. در این بُعد بیشترین میزان کیفیت بصری مربوط به سکوهای سنگی رو به میدان، در اطراف و در راستای عمارت دروازه قرآن و محدوده اطراف فضای آرامگاه خواجوی کرمانی است.

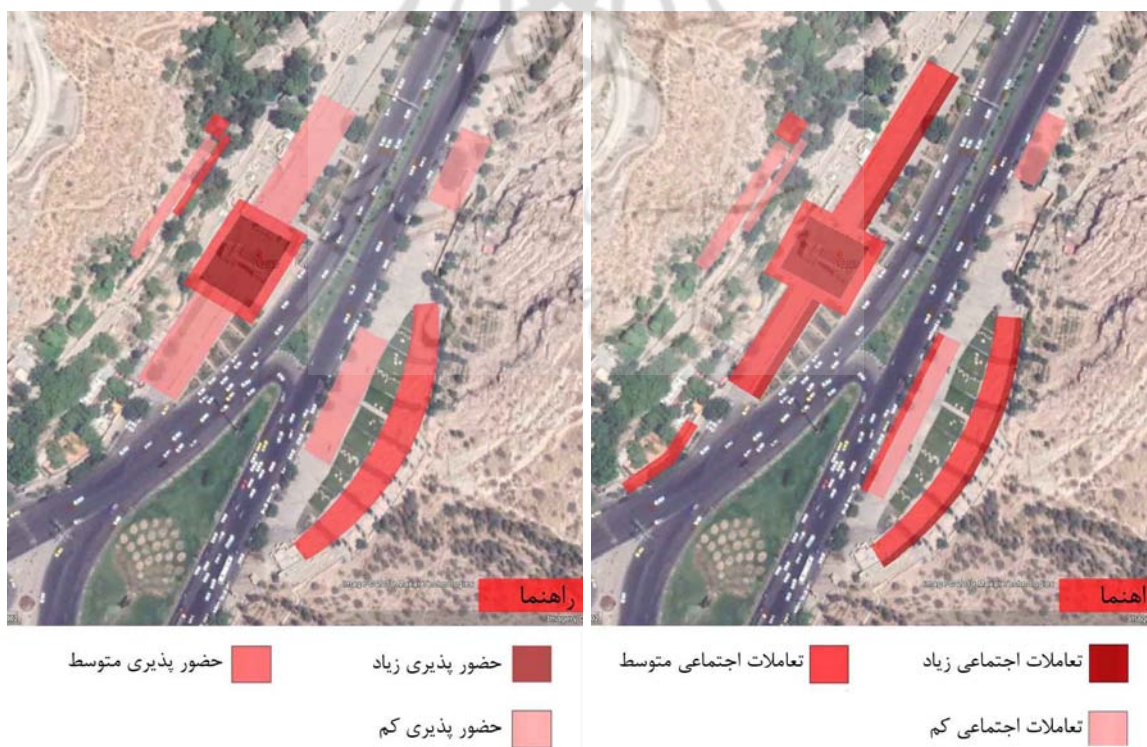
در ادامه پژوهش با توجه به داده های به دست آمده از پرسش نامه ها، میزان رابطه معناداری و همبستگی بین مؤلفه های محیطی تأثیر گذار بر رفتار کاربران با علاقمندی کاربران مورد تحلیل قرار گرفته و با استفاده از نرم افزار SPSS و با استفاده از آزمون T صحت معنادار بودن ارتباط بین متغیرها و همچنین با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون، میزان همبستگی مثبت و منفی هر متغیر با میزان رضایتمندی مشخص شده است. همان طور که از جدول ۹ مشخص شده است، در تمامی موارد مورد بررسی ضریب معناداری کمتر از ۰/۰۵ شده که نشان دهنده معنادار بودن ارتباط بین متغیرهای

جدول ۴. میانگین نتایج به دست آمده براساس طیف لیکرت از میزان حضور پذیری کاربران در مکان های مشخص شده. مأخذ: نگارندگان.

میزان حضور پذیری (میانگین پاسخ ها)	اطراف عمارت دروازه قرآن	سکوهای سنگی رو به میدان	در راستای محور دروازه قرآن	اطراف آرامگاه خواجوی کرمانی	در راستای محور پیاده راه روبه روی سکوهای سنگی
۴/۱	۳/۵	۳/۹	۳/۳	۲/۷	

تصویر ۴. راست: موقعیت قرارگیری عناصر هویتی. مأخذ: www.google.com/earth. چپ: تصویر عناصر هویتی مشخص شده در نقشه سمت راست. عکس: محمدحسین جوانمردی، ۱۳۹۸.

تصویر ۵. راست: تعاملات اجتماعی، چپ: حضور پذیری. مأخذ: www.google.com/earth/

جدول ۵. نتایج به دست آمده براساس میزان حضورپذیری و تعاملات اجتماعی. مأخذ: نگارندگان.

حضورپذیری و تعاملات اجتماعی	تصویر تحلیلی	نتایج استخراج شده براساس مصاحبه و بازدید میدانی محیط
در اطراف عمارت دروازه قرآن		به دلیل وجود عمارت تاریخی دروازه قرآن و محور دروازه قرآن و محور اصلی ورودی قدیم شیراز که نمایی زیبا به شهر شیراز و باغ جهان نما و غیره دارد، میزان حضورپذیری و تعاملات اجتماعی بالاست.
در راستای محور دروازه قرآن و کنار شمشادها		به دلیل وجود شمشادهایی که دید از خیابان به پیاده‌رو را محدود کرده و همچنین نمای زیبای محدوده آرامگاه خواجوی کرمانی روبه‌روی نیمکت‌ها و نمای کوه و درختان و آبشار روبه‌رو، میزان حضورپذیری و تعاملات اجتماعی بالاست.
سکوه‌های سنگی رو به میدان و محور پشت سکوها		به دلیل وجود منظر مطلوب و وجود سکوهایی جهت نشستن و همچنین وجود تاق‌هایی با پهنای عریض و با فرم تقریباً مرکز‌گرا، دید حضورپذیری و تعاملات اجتماعی بالاست.

جدول ۶. میانگین نتایج به دست آمده براساس طیف لیکرت از میزان امنیت، آرامش فضایی و حریم خصوصی در مکان‌های مشخص شده. مأخذ: نگارندگان.

میزان امنیت	اطراف عمارت دروازه قرآن	سکوه‌های سنگی رو به میدان	در راستای محور دروازه قرآن	اطراف آرامگاه خواجوی کرمانی	محدوده وسط میدان طاووس
۴/۲	۴/۱	۳/۹	۳/۷	۳/۸	۳/۸
۳/۵	۳/۳	۳/۷	۴/۲	۳/۲	۳/۲
۲/۸	۲/۶	۳/۲	۴/۳	۲/۷	۲/۷

جدول ۷. چکیده نتایج به دست آمده از میزان آرامش فضایی و حریم خصوصی فضاها براساس پاسخ کاربران و تحلیل میدانی. مأخذ: نگارندگان.

آرامش فضایی و حریم خصوصی	تصویر تحلیلی	نتایج استخراج شده براساس پرسشنامه و تحلیل میدانی
سکوه‌های سنگی رو به میدان		سکوه‌های سنگی رو به میدان آرامش فضایی متوسط و حریم خصوصی کمی دارند. علت نسبی آرامش فضایی، وجود منظر مطلوب شهری و عنصر آب، و علت کم بودن حریم خصوصی، دید از خیابان و پیاده‌رو به سکوها است.
در راستای محور دروازه قرآن		راستای محور دروازه قرآن، روبه‌روی شمشادها آرامش فضایی متوسط و حریم خصوصی متوسط دارد. علت آن هم محصور بودن این محور از سمت خیابان به وسیله شمشادها و مناظر زیبای اطراف است.
محدوده اطراف فضای آرامگاه خواجوی کرمانی در راستای محور ورودی شهر		به دلیل وجود منظر مطلوب به شهر شیراز و وجود سکوی بتنی جهت نشستن، همچنین نیمکت‌هایی رو به فضای شهر و وجود پوشش گیاهی و درختان متعدد و فضایی با هندسه محصور، این محدوده آرامش فضایی و حریم خصوصی زیادی دارد.
محدوده وسط میدان طاووس		محدوده وسط میدان طاووس حریم خصوصی کم ولی آرامش فضایی متوسطی دارد. علت این آرامش فضایی نسبی، عرض تقریباً پهن این میدان و دیدهای مطلوبی است که به مناظر اطراف نظیر عمارت دروازه قرآن، هتل بزرگ و کوه‌ها ایجاد کرده است.

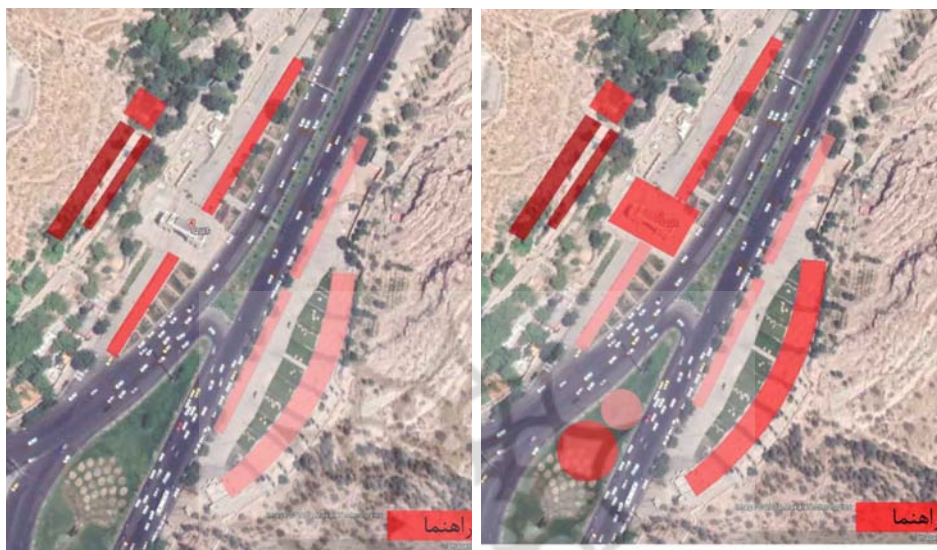
جدول ۸. میانگین نتایج به دست آمده براساس طیف لیکرت در بُعد کیفیت بصری مناظر و چشم‌اندازهای اطراف در مکان‌های مشخص شده. مأخذ: نگارندگان.

کیفیت بصری مناظر و چشم‌اندازهای اطراف (میانگین پاسخ‌ها)	اطراف عمارت دروازه قرآن	سکوه‌های سنگی رو به میدان	در راستای محور دروازه قرآن	اطراف آرامگاه خواجوی کرمانی	در راستای محور پیاده‌راه روبه‌روی سکوه‌های سنگی
۴/۳	۴/۴	۴/۲	۴/۱	۳/۷	۳/۷

ارزیابی تأثیرات مؤلفه‌های فضا بر سازماندهی رفتار محیطی شهروندان در فضاهای ورودی شهرها

جدول ۹. رابطه همبستگی و معناداری بین مؤلفه‌های محیطی تأثیرگذار بر رفتار کاربران با میزان علاقمندی کاربران به محیط. مأخذ: نگارندگان.

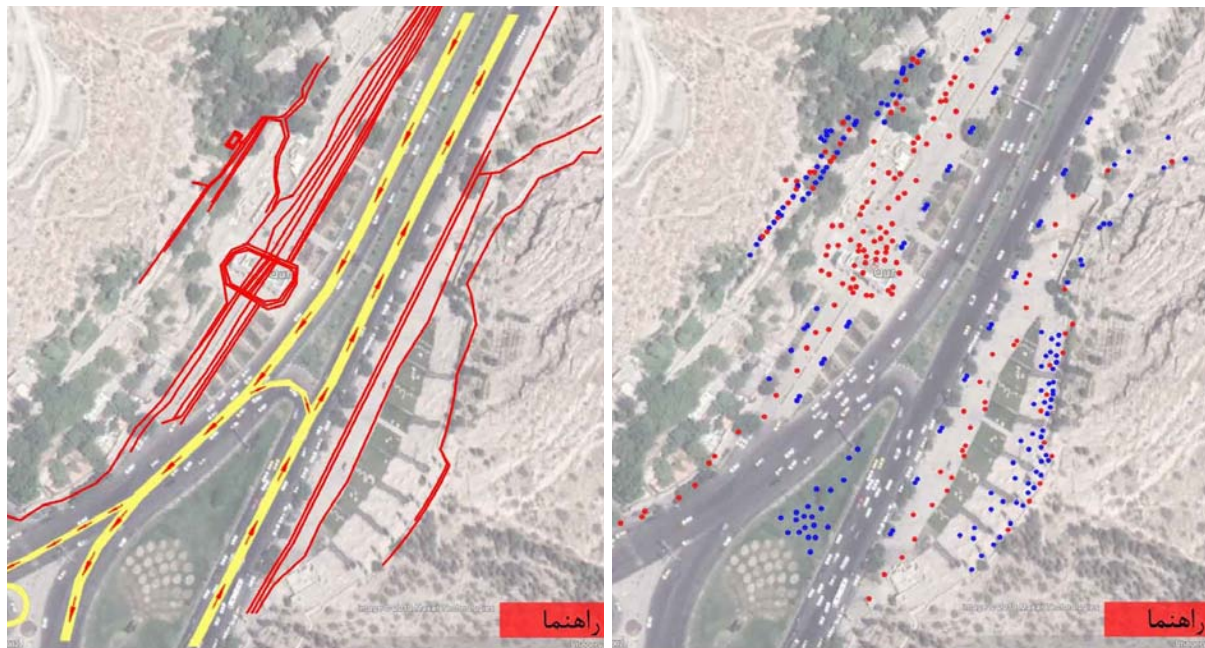
مؤلفه‌های محیطی تأثیرگذار بر رفتار کاربران در فضاهای ورودی شهرها	تنوع فضایی	چیدمان فضایی	عناصر هویتی	پوشش گیاهی	عنصر آب	منظر مطلوب	حریم خصوصی
میزان علاقمندی کاربران به محیط	۰/۴۴۷	۰/۴۸۵	۰/۵۲۷	۰/۴۰۹	۰/۳۴۲	۰/۵۰۳	۰/۳۷۴
ضرب همبستگی							
ضرب معناداری	۰/۰۲	۰/۰۰۵	۰/۰۰۱	۰/۰۲	۰/۰۳	۰/۰۰	۰/۰۱۵

تصویر ۶. راست: آرامش فضایی، چپ: حریم خصوصی. مأخذ: www.google.com/earth/

تصویر ۷. راست: کیفیت بصری مناظر و چشم‌اندازهای اطراف. مأخذ: www.google.com/earth/. چپ: تصاویری از نقاط مشخص شده در نقشه سمت راست. عکس: محمدحسین جوانمردی، ۱۳۹۸.

تصویر ۸. راست: الگوی رفتاری، چپ: طرحواره‌های حرکتی. مأخذ: www.google.com/earth/

الگوی حرکتی پیاده (خط قرمز) الگوی حرکتی سواره (خط زرد) الگوی ایستادن (دایره قرمز) الگوی نشستن (دایره آبی)

نتیجه‌گیری

مؤلفه‌های محیطی با علاقمندی مردم با ضریب ۰/۵۲۷، عنصر هویتی است که یکی از مهمترین دلایل آن نقش کلیدی عناصر هویتی در فضای دروازه قرآن به عنوان فضای ورودی و معرف شهر شیراز است. مؤلفه‌های هویتی نقش مهمی در راستای شکل‌دهی به الگوهای رفتاری کاربران در محیط دارند؛ به صورتی که در کنار عناصر هویتی شاهد الگوهای رفتاری بسیاری همچون نشستن، ایستادن و گفتگو و بحث هستیم و میزان حضورپذیری و تعاملات اجتماعی ارتباط مستقیمی با عناصر هویتی دارد. بیشتر کاربران در این فضا ترجیح می‌دهند مدتی از وقت خود را به تماشای مناظر و چشم‌اندازهای اطراف صرف کنند. به همین دلیل بیشتر تمایل دارند در فضاهایی که امنیت و حریم خصوصی دارند اقامت کنند؛ زیرا این دو عنصر ارتباط مستقیمی با میزان آرامش فضایی دارد. همچنین از لحاظ ادراکی، کیفیت بصری مناظر و چشم‌اندازهای اطراف ارتباط مستقیمی با میزان حضورپذیری و آرامش فضایی داشته و میزان تأثیرگذاری این مؤلفه بیشتر از حریم خصوصی است؛ به همین دلیل است که در فضاهایی نظیر میدان وسط دروازه قرآن الگوی نشستن و استراحت صورت می‌گیرد.

فضاهای ورودی شهرها همواره به عنوان یکی از مهمترین فضاهای شهری شناخته شده و عرصه‌ای برای حضور و بروز رفتارهای مختلف مردم ایجاد می‌کند. نتایج حاکی از آن است که نوع طراحی فضای دروازه قرآن بر الگوهای رفتاری مختلف نظیر قدم‌زدن، ایستادن و حرکت کردن، کاملاً تأثیرگذار است. از اولین و مهمترین شاخصه‌های تأثیرگذار بر رفتار کاربران در فضای دروازه قرآن، عوامل فیزیکی و کالبدی محیط نظیر، تنوع کاربری و چیدمان فضایی است، به طوری که هرچه میزان تنوع کاربری و تسهیلات فضایی نظیر فضای سبز، مناطق گردشگری، رستوران و غیره بیشتر باشد، میزان بازدید مردم نیز بیشتر می‌شود. چیدمان فضایی مختلف و متناسب با محیط، نظیر عرض مناسب پیاده‌رو، نحوه چیدمان نیمکت‌ها، نحوه طراحی سکوها و زاویه دید فضاهای مختلف به عناصر هویتی و تاریخی، از دیگر عوامل تأثیرگذار بر رفتار محیطی شهروندان در دروازه قرآن است. کاربران در این فضا بیشتر ترجیح می‌دهند بر نیمکت‌هایی که تا حدودی حریم شخصی و محافظت‌شده و دید بصری مطلوبی دارد، بنشینند. بیشترین میزان همبستگی بین

فهرست منابع

- امامقلی، عقیل؛ آیوازیان، سیمون؛ محمدی‌زاده، علی و اسلامی، غلامرضا. (۱۳۹۱). روانشناسی محیطی عرصه مشترک معماری و علوم رفتاری. علوم رفتاری، ۴(۱۴)، ۲۳-۴۳.
- بحرینی، حسین. (۱۳۹۴). تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان و ضوابطی برای طراحی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- پاک‌نژاد، نوید و لطیفی، غلامرضا. (۱۳۹۷). تبیین و ارزیابی تأثیرات مؤلفه‌های محیطی بر شکل‌گیری الگوهای رفتاری در فضاهای شهری. باغ نظر، ۱۵(۶۹)، ۶۶-۵۱.
- جوهری، فرخنده؛ پورجعفر، محمدرضا؛ مثنوی، محمدرضا و رنجبر، احسان. (۱۳۹۱). ارزیابی فضاهای واسط در ورودی شهرها براساس معیارهای کیفیت. آرماتشهر، ۹(۹۵)، ۱۸۷-۱۹۹.
- دلاکه، حسن؛ بهزادفر، مصطفی؛ قلعه‌نویی، محمود و بختیاری نصرآبادی، آمنه. (۱۳۹۶). بازشناسی الگوهای رفتاری در میدان انقلاب اصفهان. مطالعات محیطی هفت حصار، ۶(۲۱)، ۹۵-۱۱۱.
- راپاپورت، آموس. (۱۳۸۴). معنی محیط ساخته‌شده رویکردی در ارتباط غیر کلامی (ترجمه فرح حبیب). تهران: انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی.
- رسول‌پور، هریز؛ اعتصام، ایرج و طهماسبی، ارسلان. (۱۳۹۷). ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوی رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری (نمونه موردی خیابان ولی‌عصر (عج) تهران). مطالعات محیطی هفت حصار، ۷(۲۵)، ۱۹-۳۴.
- زلفی‌گل، سجاد و کریمی مشاور، مهرداد. (۱۳۹۸). استخراج سازوکار ادراکی قرارگاه‌های رفتاری در فضاهای شهری با استفاده از پایش مکانی، نمونه موردی: میدان آرامگاه بوعلی سینای همدان. مطالعات شهری، ۸(۳۰)، ۹۷-۱۰۸.
- شاهچراغی، آزاده و بندرآباد، علیرضا. (۱۳۹۶). محاط در محیط کاربرد روانشناسی محیطی در معماری و شهرسازی. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- شکیبامنش، امیر و حکیمی، یاسمین. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر رؤیت‌پذیری فضای کلبیدی بر رفتار ابران پیاده در میداين شهری با کمک تحلیل‌های مبتنی بر آیزویست سه بعدی. مطالعات شهری، ۷(۲۵)، ۱۰۱-۱۱۵.
- لطیفی، امین و سجاذزاده، حسن. (۱۳۹۳). ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری. مطالعات شهری، ۳(۱۱)، ۲۰-۵.
- لنگ، جان. (۱۳۹۵). آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط (ترجمه علیرضا عینی‌فر). تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- مک اندرو، فرانسیس تی. (۱۳۸۷). روانشناسی محیطی (ترجمه غلامرضا محمودی).
- تهران: انتشارات زریاف اصل.
- مطلبی، قاسم. (۱۳۸۰). روان‌شناسی محیطی دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری. هنرهای زیبا، ۱۰(۱)، ۵۲-۶۷.
- Abusafieh, Sh. & Razem, M. (2017). Human Behavior and Environmental Sustainability: Promoting a Pro-Environmental Behavior by Harnessing the Social, Psychological and Physical Influences of the Built Environment. *E3S Web of Conferences*, 23, 1-16.
- Barker, R. (1968). *Ecological Psychology: Concept and Method for Studying the Environment of Human Behavior*. Standford: Ca, University press.
- Canter, D. (1986). Putting Situations in Their Place Foundations for a Bridge Between Social and Environmetal Psychology. In A. Furnham (Ed.). *Social Behavior in Context*. London: Allyn & Bacon.
- Gehl, J. (1987). *Life between Buildings: Using Public Space*. New York: Van Nostrand Reinhold Co.
- Goffman, E. (1966). *Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings*. New York: The Free Press.
- Koffka, K. (1935). *Principles of Gestalt Psychology*. New York and London: Harcourt brace.
- Lewin, K. (1944). *Construct in Psychology and Psychological Ecology*. University of Iowa Studies in Child welfare, 20, 1-29.
- Mersal Mahmoud, A. (2018). The Impact of Built Environment on Human Behaviors. *International Journal of Environmental Science and Sustainable Development*, 3(1), 29-41.
- Razavivand Fard, H. (2014). Evaluating Spatial Behavior in the Urban Public Space of Kadıköy Square. *2nd ICAUD International Conference in Architecture and Urban Design*, Albania: Epoka University.
- Scott, M. (2005). A Powerful Theory and a Paradox: Ecological Psychologists After Barker. *Environment and Behavior*, 37(3), 295-329.
- Wicker, A. (1979). *An Introduction to Ecological Psychology*. London: Cambridge University Press.
- Shakibamaneh, A. & Ghorbanifar, M. (2018). Effects of Urban Spatial Configurations and Physical Structures on Pedestrians' Perception of Subjective Duration. *Interaction Design and Architecture(s)*, (36), 95-117.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Manzar journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

جوانمردی، محمدحسین؛ سجادی، خاطره؛ شبانی، غزاله و دعایی، مرجان. (۱۳۹۹). ارزیابی تأثیرات مؤلفه‌های فضا بر سازماندهی رفتار محیطی شهروندان در فضاهای ورودی شهرها (نمونه موردی: دروازه قرآن شیراز). منظر، ۱۲(۵۲)، ۴۶-۵۷.

DOI: 10.22034/manzar.2020.224838.2057

URL: http://www.manzar-sj.com/article_113327.html